

ČESKÁ REPUBLIKA

NÁLEZ

Ústavního soudu

Jm é n e m r e p u b l i k y

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Pavla Šámala (soudce zpravodaje) a soudců Vladimíra Sládečka a Davida Uhlíře o ústavní stížnosti obchodní společnosti S., zastoupené JUDr. Klárou Kořínkovou, Ph.D., LL. M., advokátkou, sídlem Fügnerovo náměstí 1808/3, Praha 2 – Nové Město, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. listopadu 2021 č. j. 23 Cdo 1222/2020-420 a rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 3. prosince 2019 č. j. 47 Co 172/2019-341, za účasti **Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Hradci Králové**, jako účastníků řízení, a dále obchodní společnosti J., a obchodní společnosti K., jako vedlejších účastnic řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 23. listopadu 2021 č. j. 23 Cdo 1222/2020-420 a rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 3. prosince 2019 č. j. 47 Co 172/2019-341 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu vlastnického práva podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a byl porušen princip autonomie vůle zakotvený v čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a čl. 2 odst. 4 v návaznosti na čl. 1 odst. 1 Ústavy.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. listopadu 2021 č. j. 23 Cdo 1222/2020-420 a rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 3. prosince 2019 č. j. 47 Co 172/2019-341 se proto ruší.

Odůvodnění:

I.

Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Stěžovatelka se ústavní stížností domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí, jimiž byla zamítnuta její žaloba proti vedlejším účastnicím na náhradu škody (vzniklé vyhořením dřevěného srubu v K.), pro porušení čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a jim odpovídajících čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

2. Z ústavní stížnosti, z napadených rozhodnutí a z vyžádaného soudního spisu Ústavní soud zjistil, že dne 8. 9. 2014 vyhořel v B. u Š. M. dřevěný srub, který procházel rekonstrukcí. Stěžovatelka se v řízení před obecnými soudy domáhala proti vedlejším účastnicím zaplacení 3 978 945 Kč jako rozdílu mezi vyplaceným pojistným plněním ve výši 9 885 546 Kč (od pojišťovny zhotovitele díla, obchodní společnosti E. a zbytkem investic vložených do objednaného díla.

3. Okresní soud v Semilech (dále jen „okresní soud“) po podrobném dokazování a několikerém znaleckém zkoumání dospěl k závěru, že prokázanou příčinou vzniku požáru byla neodborná manipulace zaměstnance první vedlejší účastnice, která byla subdodavatelem díla (výstavba garáží ve spodní části stavby), s tepelným spotřebičem (navarování lepenky propan-butanovým hořákem na terase rozestavěného domu); druhá vedlejší účastnice je pak její pojišťovnou. Dospěl tedy k závěru o pasivní legitimaci první vedlejší účastnice, která za činnost svého zaměstnance, jehož k určené práci řádně neproškolila na úseku požární ochrany, odpovídá.

4. Sporná byla mezi účastníky rovněž aktivní legitimace stěžovatelky, která nebyla původním účastníkem smlouvy o dílo ze dne 16. 7. 2013 uzavřené s obchodní společností E. jako zhotovitelem. Na základě trojstranného dodatku uzavřeného dne 3. 12. 2013 vyrovnala stěžovatelka závazky původního objednatele, obchodní společnosti A., (se stěžovatelkou personálně propojené prostřednictvím fyzické osoby doc. RNDr. Ing. J. B., CSc.), a vstoupila do všech práv a povinností objednatele smlouvy o dílo namísto ní [před účinností § 1895 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“), v podobě inominátní smlouvy].

5. Okresní soud v tomto ohledu uzavřel, že ačkoli stěžovatelka nebyla vlastníkem rozestavěné stavby, která již byla v době uzavření dodatku samostatnou věcí, zapsanou v katastru nemovitostí, a která nebyla samostatnými úkony převedena (vlastníkem tedy navzdory převedení všech práv a povinností objednatele na stěžovatelku byla v době škodní události obchodní společnost A.), z uzavřeného dodatku (i řady dalších provedených důkazů) plyne, že vůlí stran bylo, „*aby se žalobkyně [stěžovatelka] stala novým objednatelem, investorem a konečně i vlastníkem hotového díla*“. Disponovala proto v tomto smyslu pohledávkou spočívající v povinnosti původní objednatelky vlastnické právo ke stavbě převést. Stěžovatelka je aktivně legitimovanou osobou bez ohledu na to, že v době požáru nebyla vlastníkem stavby, neboť to byla ona, kdo zničením stavby utrpěl ztrátu; původní objednatel naopak sice věc vlastnil, ale vzhledem k závazku vlastnické právo převést stěžovatelce hodnota jeho jmění jako celku nebyla požárem dotčena.

6. Okresní soud proto dospěl k závěru o důvodnosti podané žaloby, neztotožnil se pouze s výší uplatněné částky a stěžovatelce přiznal rozsudkem ze dne 29. 3. 2019 č. j. 3 C 117/2016-267 proti první vedlejší účastnici částku 1 252 320 Kč se zákonným úrokem z prodlení. Ve zbytku žalobu zamítl a o nákladech rozhodl poměrně podle § 142 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o. s. ř.“).

7. K odvolání první vedlejší účastnice změnil Krajský soud v Hradci Králové (dále jen „krajský soud“) uvedený rozsudek okresního soudu napadeným rozsudkem tak, že žalobu zamítl, a to pro nedostatek aktivní legitimace stěžovatelky, a zavázal ji k náhradě nákladů řízení. Dospěl totiž k závěru, že z dokazování nevyplývá povinnost obchodní společnosti A., převést stěžovatelce vlastnické právo k poškozené stavbě; o této povinnosti podle krajského soudu neshledala ani skutečnost, že cenu díla hradila stěžovatelka. I kdyby však byla neprojevená vůle vlastníka stavbu převést dovozena, právo na převod vlastnictví rozestavěné stavby nemá podle krajského soudu (bez bližšího odůvodnění) hodnotu finančních prostředků do stavby investovaných.

8. Současně krajský soud uzavřel, že škodu stěžovatelky v daném sporu nelze dovést ani z prokázané investice, neboť její náhrady se mohla domáhat proti obchodní společnosti E. jako zhotovitelce díla, která podle smlouvy o dílo nesla nebezpečí škod do doby jeho dokončení (ke kterému nedošlo, protože srub musel být v důsledku poničení požárem stržen a byl následně vystavěn nově na jiném smluvním základě – pozn. Ústavního soudu). Uvedl k tomu (bod 19 rozsudku), že *„[z]ánik díla před jeho předáním ve vztahu k finančním prostředkům zaplaceným do té doby na cenu díla by představovalo pohledávku žalobkyně [stěžovatelky] vůči zhotovitelce díla E. Zhotovitelka E. by měla povinnost tyto finanční prostředky žalobkyni [stěžovatelce] jako objednatelce vrátit, neboť nesplnila svou povinnost předat dílo. Zánikem díla před jeho předáním způsobeným požárem dřevostavby by tak byla poškozena právě zhotovitelka E., která by za provedené práce a materiál nedostala zapláceno.“*

9. V závěru odůvodnění krajský soud podotkl, že vůle personálně propojených osob – stěžovatelky a obchodní společnosti A., jako součásti obchodní společnosti A. H., a zmíněného doc. J. B. – je sice zřejmě jednotná, ekonomický důvod takto nastavených obchodních vztahů však není krajskému soudu zřejmý a ani z jednotné vůle podle něj nelze dovést, že poškozeným subjektem v důsledku požáru rozestavěné dřevostavby byla právě stěžovatelka.

10. Proti rozsudku krajského soudu podala stěžovatelka dovolání. V dovolání definovala mimo jiné právní otázku v praxi Nejvyššího soudu (dále jen „Nejvyšší soud“) dosud neřešenou, zda může škoda vzniknout i nevladnímu poškozené věci, je-li současně stranou smlouvy o dílo. Nejvyšší soud ji (jako i celé dovolání) odmítl s odůvodněním, že takovou otázku krajský soud neřešil, neboť nezjistil, že by stěžovatelka utrpěla újmu na svém jmění, jak formulovaná otázka předpokládá. Krajský soud vyšel podle Nejvyššího soudu ze zjištění, že stěžovatelce svědčí pohledávka vůči zhotovitelce (obchodní společnosti E.), která nesplnila svou povinnost předat dílo za prostředky, které na jeho zhotovení od stěžovatelky obdržela. K dalším námitkám stěžovatelky dodal, že *„[v] posuzované věci dovolací soud neshledal extrémní rozpor skutkových zjištění krajského soudu s obsahem důkazů provedených v řízení, neboť zjištění krajského soudu o absenci projevu vůle v dodatku ke smlouvě o dílo (či v dalších listinných důkazech) o povinnosti objednatele převést vlastnické právo k rozestavěné stavbě na žalobkyni [stěžovatelku]“*

není v extrémním rozporu s obsahem tohoto dodatku ani s obsahem jiných listinných důkazů. Nenastala tedy situace předvídaná v žalobkyni [stěžovatelkou] zmíněných rozhodnutích a námitky žalobkyně [stěžovatelky] jsou fakticky pouhou polemikou s hodnocením důkazů krajským soudem, která přípustnost dovolání založit nemůže ...“

II.

Argumentace stěžovatelky

11. Stěžovatelka stejně jako v řízení před obecnými soudy trvá na svém, že je jediným subjektem, který od počátku pocítuje vzniklou újmu jako vlastní a který se náhrady škody domáhá. Současně bylo v řízení prokázáno, že žalovaná první vedlejší účastnice nese za vznik škody odpovědnost. V otázce existence závazku převést vlastnické právo ke stavbě spatřuje extrémní rozpor mezi skutkovými zjištěními a právním posouzením obecných soudů, za excesivní označuje stěžovatelka vůbec míru pozornosti, kterou obecné soudy otázce vlastnictví stavby věnovaly (např. bod 21 rozsudku krajského soudu), bez vlivu na předmět sporu (zjištění, komu vznikla v důsledku škodní události újma na jmění). Stěžovatelka ve shodě s názorem okresního soudu trvá jako na jediném správném na výkladu, podle kterého „*poškozeným, a tedy i osobou, které může vzniknout nárok na náhradu škody na věci, nemusí být nutně vlastníkem věci, nýbrž jakákoliv osoba, které byl v důsledku škodné události způsoben úbytek na jmění. ... Skutečnost, že by poškozeným mohl být pouze a výlučně vlastníkem věci nevyplývá z žádného právního předpisu ani dosavadní judikatury českých soudů*“ (body 37 a 39 stížnosti). Byla to stěžovatelka, kdo nesl následky požáru a investoval do nápravy vzniklých škod. Stěžovatelka doplňuje, že od roku 2013 veškeré majetkové úpravy směřovaly k jedinému cíli, aby výsledným vlastníkem byla právě ona. Završením toho bylo úspěšné kolaudační řízení a zápis stěžovatelky jako vlastníka nově vystavěného srubu do katastru nemovitostí (čemuž odpovídala i vůle stran při převodu uzavřené smlouvy o dílo).

12. Co do výsledku řízení proto stěžovatelka označuje odůvodnění napadených rozhodnutí v rozporu s čl. 36 odst. 1 Listiny čl. 6 odst. 1 Úmluvy za svévolná [nález ze dne 24. 11. 2004 sp. zn. III. ÚS 351/04 (N 178/35 SbNU 375), všechna rozhodnutí jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>] a nepřezkoumatelná, neboť jejich důsledkem je navozen stav, kdy osoba škůdce (resp. odpovědného subjektu) je známá, neexistuje však subjekt (jiný než stěžovatelka), který by se vzniklé škody domáhal. Naznačují-li obecné soudy, že stěžovatelka se měla se svým nárokem obrátit na zhotovitele stavby – obchodní společnost E. [která by se následně měla zřejmě obrátit na žalovanou první vedlejší účastnici] – pak k tomu stěžovatelka uvádí, že s obchodní společností E. se (prostřednictvím pojistného plnění – pozn. Ústavního soudu) vypořádala bez nutnosti soudního sporu. Podobně se o škodu nebude brát ani obchodní společnost A. jako tehdejší formální vlastník zničené stavby, neboť zamýšlenou součástí smluvních ujednání (navzdory dovozenému výkladu obecných soudů) byl převod vlastnictví stavby na stěžovatelku, která jediná byla v předmětné době investorem prováděné stavby. Nelogickým výkladem, který vyústil v naznačený výsledek řízení, proto obecné soudy podle jejího přesvědčení porušily také její majetková práva zaručená čl. 11 odst. 1 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě [k tomu srov. nález ze dne 12. 10. 1995 sp. zn. III. ÚS 55/95 (N 61/4 SbNU 109), všechna rozhodnutí jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>], kterým obecné soudy neposkytly potřebnou ochranu [nález ze dne 7. 9. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 34/09 (N 187/58 SbNU 647) anebo nález ze dne 25. 11. 2014 sp. zn. I. ÚS 2472/13 (N 214/75 SbNU 403)]. Obecné soudy zaujaly

v napadených rozhodnutích výklad jdoucí proti smyslu a účelu právní úpravy náhrady škody, což je judikaturou Ústavního soudu rovněž zapovězeno [nález ze dne 16. 4. 2013 sp. zn. I. ÚS 3206/10 (N 54/69 SbNU 81)].

13. Kromě uvedeného ještě stěžovatelka namítá vady procesního charakteru, jako jsou porušení principu koncentrace řízení, odlišná skutková zjištění krajského soudu bez zopakování důkazů, překvapivost a nepředvídatelnost jeho rozhodnutí v návaznosti na absenci poučení stěžovatelky podle § 118a o. s. ř. či nedostatky odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu podpořené odkazy na rozsudek téhož soudu ze dne 29. 5. 2013 sp. zn. 30 Cdo 1238/2013 či nálezy Ústavního soudu ze dne 2. 6. 2009 sp. zn. II. ÚS 435/09 (N 129/53 SbNU 623), ze dne 15. 3. 2017 sp. zn. II. ÚS 1966/16 (N 45/84 SbNU 527) aj.

III.

Vyjádření účastníků řízení a první vedlejší účastnice řízení

14. V souladu s § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon Ústavním soudu“) vyzval soudce zpravodaj účastníky řízení a vedlejší účastnice řízení, aby se k ústavní stížnosti vyjádřili.

15. Krajský soud sdělil, že ve svém rozhodnutí dostatečně odůvodnil závěr o tom, že stěžovatelka není poškozená. Na rozdíl od okresního soudu nedovodil, že by měla právo na převod vlastnického práva, a i kdyby měla, jeho hodnota by se nerovнала realizovaným investicím do stavby. Znovu také poukázal na nesrozumitelnost ekonomických vztahů propojených osob (bod 22 odůvodnění napadeného rozsudku).

16. Podle Nejvyššího soudu stěžovatelka přehlíží, že sama odvozovala svůj nárok od vlastnictví stavby a učiněných investic, což je důvod, proč se obecné soudy otázkou vlastnictví zabývaly. V závěrech krajského soudu o obsahu smluvních ujednání tvrzený extrémní rozpor nespátroval. Dále dovolací soud uvádí, že závěrem, na němž rozhodnutí krajského soudu stojí a podle kterého je poškozenou obchodní společnost E., jako zhotovitel díla, vůči které má stěžovatelka pohledávku ve výši prostředků vynaložených na cenu nedokončeného díla, se nemohl zabývat, neboť nebyl v dovolání relevantně zpochybněn.

17. Vyjádření první vedlejší účastnice není třeba rozvádět, neboť se jím pouze připojuje k posouzení obecných soudů, které jí z hlediska výsledku sporu konvenuje. Druhá vedlejší účastnice na výzvu Ústavního soudu nereagovala.

18. Stěžovatelka ve své replice opakuje, že v důsledku napadených rozhodnutí je škůdce své prokázané odpovědnosti zproštěn, neboť stěžovatelka je jedinou osobou, které se požár dotkl ve smyslu úbytku na jmění. Žádný jiný takový subjekt neexistoval a neexistuje. Krajský soud se nadto nedůvodně soustředil na zjištění osoby vlastníka stavby (či dokonce jejích dílčích konstrukcí) namísto osoby, která byla jejím zničením poškozena a která ani podle zákonné definice nemusí být (byť zpravidla bývá) s osobou vlastníka totožná.

IV.

Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

19. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V.

Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

20. Ústavní soud po seznámení se zaslanými podáními a obsahem zapůjčeného spisu dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

21. V dané věci vyvstávají následující aspekty ochrany práv jednotlivce, která Ústavní soud identifikoval: extrémní rozpor mezi učiněnými skutkovými zjištěními a právním posouzením věci, úzce související s požadavky náležitého odůvodnění soudního rozhodování, to vše pod záštitou čl. 36 odst. 1 Listiny pro ochranu vlastnického práva ve smyslu čl. 11 odst. 1 Listiny, a dále princip autonomie vůle zakotvený v čl. 2 odst. 3 Listiny a čl. 2 odst. 4 v návaznosti na čl. 1 odst. 1 Ústavy – aspekt stěžovatelkou výslovně nezmiňovaný, přesto Ústavním soudem nad rámec odůvodnění ústavní stížnosti [srov. např. bod 19 nálezu ze dne 21. 7. 2020 sp. zn. I. ÚS 3552/19 či bod 20 nálezu ze dne 24. 6. 2020 sp. zn. II. ÚS 2404/19 (N 137/100 SbNU 508)] nejen identifikovaný, ale i klíčový (viz dále).

V. a) Obecná východiska

22. Ústavní soud jako orgán ochrany ústavnosti v souladu s čl. 83 Ústavy není součástí systému obecné justice (srov. čl. 90 a 91 odst. 1 Ústavy); nepřísluší mu právo dozoru nad rozhodovací činností obecných soudů ani právo znovu hodnotit jejich skutková zjištění a právní závěry [viz již nálezu ze dne 25. 6. 1997 sp. zn. II. ÚS 341/96 (N 84/8 SbNU 281)]. Jeho posláním je především ochrana lidských práv a svobod; k dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze v situaci, kdy obecné soudy svými rozhodnutími nelegitimním způsobem zasáhnou do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce, vybočí z ústavních limitů své činnosti a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný ústavním pořádkem.

23. Jedním z principů, představujících součást práva na řádný proces (čl. 36 odst. 1 Listiny), jakož i pojmu právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy), a vylučujícím svévoli při rozhodování, je i povinnost soudů své rozsudky náležitě odůvodnit (§ 157 odst. 1 o. s. ř.), a to způsobem zakotveným v § 157 odst. 2 o. s. ř. Z odůvodnění musí vyplývat vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé. Jsou-li právní závěry soudu v extrémním nesouladu s vykonanými skutkovými zjištěními anebo z nich v žádné možné interpretaci odůvodnění soudního rozhodnutí nevyplývají, je takové rozhodnutí nutno považovat

za rozporné s čl. 36 odst. 1 Listiny i s čl. 1 odst. 1 Ústavy [viz shodně nález ze dne 26. 6. 1997 sp. zn. III. ÚS 94/97 (N 85/8 SbNU 287) či nález ze dne 17. 5. 2000 sp. zn. II. ÚS 215/99 (N 69/18 SbNU 115)].

24. Z ustálené judikatury Ústavního soudu dále plyne, že respektují-li obecné soudy při svém rozhodování stanovené zásady pro hodnocení důkazů, nespadá do pravomoci Ústavního soudu „přehodnocovat“ hodnocení důkazů jimi provedené. K „přehodnocení“ je oprávněn přistoupit pouze tehdy, jsou-li skutková zjištění, o něž se opírají vydaná rozhodnutí, v extrémním nesouladu s vykonanými důkazy, takže výsledek dokazování se jeví jako věcně neudržitelný a v konečném důsledku i nespravedlivý (bod 27 nálezu ze dne 18. 1. 2022 sp. zn. III. ÚS 2049/21).

25. Autonomie vůle je elementární podmínkou fungování právního státu, jde o jeden z projevů vázanosti státní moci zákonem podle čl. 2 odst. 3 Listiny a podle čl. 2 odst. 4 Ústavy. Má dvě strukturální dimenze: 1. státní mocí lze do autonomní sféry jednotlivce (včetně jeho autonomních volných projevů) zasahovat jen v rámci daném výslovným svolením (pokynem) zákonodárce a 2. jednatel může v rámci své volní autonomie činit vše, co mu zákon nezakazuje (nebo v čem ho neomezuje). V této druhé dimenzi je autonomie vůle vůči státní moci přímo vykonatelná. Její bezprostřední aplikovatelnost se pak projevuje v tom, že interpretuje-li soud v řízení mezi účastníky uzavřenou smlouvu, musí k ní přistupovat nikoliv tak, že má být bezvadná, ale že v ní jednatel vyjádřil, čeho chce (chtěl) dosáhnout. Jednatel tedy činí, co mu zákon nezakazuje, a soud jej výkladem jeho právního jednání (např. interpretací jím uzavřené smlouvy) nesmí nutit k tomu, co mu zákon výslovně neukládá. Prioritu musí mít výklad smlouvy, který nezakládá její neplatnost, před výkladem, který neplatnost smlouvy zakládá [srov. body 24 až 26 nálezu ze dne 10. 3. 2020 sp. zn. III. ÚS 392/20 (N 52/99 SbNU 133)].

26. Naznačenému principu je nutno rozumět nikoliv (jen) tak, že by měl bránit zásahům veřejné (v tomto případně soudní) moci do smluvní volnosti, ale i tak, že při řešení sporů musí soud identifikovat ekonomický účel právního jednání (smlouvy) a tuto hospodářskou funkci se snažit zachovat (samozřejmě za předpokladu, že takový hospodářský účel smlouvy neodporuje zákonu, dobrým mravům atp.).

27. Ústavní soud proto opakovaně judikoval, že při výkladu právního jednání je třeba dát přednost skutečné vůli účastníků smlouvy nad formálním projevem této vůle [např. nález ze dne 27. 3. 2012 sp. zn. I. ÚS 770/11 (N 59/64 SbNU 711) či nález ze dne 28. 11. 2017 sp. zn. III. ÚS 3033/17 (N 222/87 SbNU 543)]. Formalismus spočívající toliko ve výkladu smluvního textu z něj samotného bez ohledu na vůli účastníků smluvního vztahu představuje neústavní zásah do základních práv jednotlivce, neboť právě vůle účastníků hraje při vytváření smlouvy a její interpretaci zásadní roli; takový zásah představuje porušení čl. 2 odst. 4 Ústavy a korespondujícího čl. 2 odst. 3 Listiny [naposledy nález ze dne 19. 7. 2022 sp. zn. I. ÚS 2337/21, vycházející např. z nálezu ze dne 11. 7. 2017 sp. zn. IV. ÚS 3168/16 (N 121/86 SbNU 85)]. Jednatelci totiž musí mít v materiálním právním státě zachovánu prioritu svého svobodného jednání (viz nález ze dne 21. 5. 2021 sp. zn. II. ÚS 1889/19 a v jeho bodech 20 až 24 shrnutá další judikatura). Jedinečná specifika konkrétního případu, pro něž třeba nemusí obstat běžně zaužívané úvahové a aplikační mechanismy, obecné soudy nezabavují odpovědnosti za nalezení spravedlivého řešení [srov. bod 31 nálezu sp. zn. III. ÚS 392/20 anebo nález ze dne 25. 7. 2017 sp. zn. I. ÚS 34/17 (N 132/86 SbNU 247)].

28. Soudcovské dotváření práva, které *prima facie* směřuje proti principu autonomie vůle a smluvní svobody jednotlivců podle čl. 2 odst. 3 Listiny, je proto ústavně konformní pouze za splnění dvou kumulativních podmínek. Zaprvé, je-li vyžadováno účelem a podstatou zákona, historií jeho vzniku, systematickými souvislostmi nebo některým z principů, jenž má svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku; zadruhé, předloží-li obecný soud mimořádně přesvědčivé argumenty svědčící o nutnosti soudcovského dotváření práva v konkrétní věci. Je proto nutno podrobit takové soudcovské dotváření práva obzvláště přísnému ústavnímu přezkumu, neboť jím mohou být porušena nejen základní práva jednotlivce a princip autonomie vůle a smluvní svobody plynoucí z čl. 2 odst. 3 Listiny a čl. 2 odst. 4 Ústavy, ale ve své podstatě i princip dělby moci jako nedílné součásti materiálního právního státu ve smyslu čl. 1 odst. 1 Ústavy (body 34 až 35 nálezu sp. zn. II. ÚS 1889/19 a v podrobnostech tam citovaná judikatura).

V. b) Aplikace obecných východisek na projednávaný případ

29. K vyhovění stěžovatelce byl Ústavní soud veden v zásadě jednoduchou úvahou: Posláním obecných soudů v občanskoprávních věcech je usilovat o to, aby se právním a soudním sporům předcházelo, nikoli je svou rozhodovací praxí vytvářet (srov. např. povinnost vést účastníky soudního řízení ke smíru, zakotvenou v § 99 odst. 1 a § 100 odst. 2 o. s. ř.).

30. V projednávané věci přitom nelze než přisvědčit argumentu stěžovatelky, že obecné soudy v napadených rozhodnutích vyvodily ze zjištěného skutkového stavu extrémně nelogické právní závěry, trvaly-li za pomoci vlastního výkladu smluvního ujednání, s nímž se žádá ze smluvních stran neztotožnila [zaujímal je pouze první vedlejší účastnice jako deliktně odpovědný škůdce a jako třetí osoba stojící mimo posuzovaný smluvní vztah], na závěru, že poškozeným subjektem je někdo, kdo se zjevně poškozen být necítí. Zhotovitelka díla by se hypoteticky mohla cítit poškozena, kdyby stěžovatelka zvolila obecnými soudy naznačenou cestu a obrátila se s nárokem na náhradu úbytku na svém jmění na ni; pak by se zřejmě zhotovitelka díla ocitla v postavení poškozené a byla by nucena náhradu škody vymáhat po subjektu odpovědném za její vznik, tedy po první vedlejší účastnici. Co již však obecné soudy stěžovatelce nevysvětlily, je otázka, proč právě jimi naznačený postup mohl být ve věci jediný správný a jediný vymahatelný a jaký smysl dává požadavek vtahovat do zahájené pře další subjekt jako prostředníka. Pominuly přitom smysl a účel právní úpravy náhrady škody, v souladu s nímž má mít poškozený, který se o vznik majetkového sporu nijak nezasloužil, co nejvýhodnější postavení z hlediska šancí na uspokojení; přichází-li do úvahy více subjektů odpovědných ze vzniklé škodní události, musí být poškozenému umožněno zvolit si, na kom se zhojí. V zásadě tak zbavily stěžovatelku šance vyrovnat ztrátu na svém jmění, neboť obecnými soudy identifikovaná pohledávka stěžovatelky za obchodní společnosti E., bude vlivem plynutí času velmi pravděpodobně promlčena (§ 106 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, ve spojení s § 3036 občanského zákoníku).

31. Okresní soud ve svém rozhodnutí, jímž žalobě stěžovatelky co do důvodu vyhověl, výslovně uvedl: „*Vůli stran zjevně bylo, aby se žalobkyně stala novým objednatelem, investorem a konečně i vlastníkem hotového díla, to ostatně neplyne izolovaně pouze z tohoto dodatku smlouvy o dílo, ale je zcela konzistentní s ostatními provedenými důkazy*

– koncem roku 2013 nejen že žalobkyně vstoupila jako nový objednatel do smlouvy o dílo, ale též opatřila pozemek, od Ing. J. B. převzala projekty a další přípravné práce, které mu i uhradila, počátkem roku 2014 pak již vůči stavebnímu úřadu vystupovala jako nový stavebník, řídila jako investor činnost zhotovitele dřevostavby i ostatních dodavatelů působících na stavbě a tyto práce hradila. Jak smlouvu chápali sami její účastníci, je zachyceno též v zápisu o prohlídce ze dne 16. 9. 2016, kde je „koupě“ předmětu pojištění žalobkyní od spol. A. potvrzena zhotovitelem díla a shodně s tím v podání vysvětlení na PČR doc. J. B. (jakožto statutární zástupce jak žalobkyně, tak spol. A.) popsals „prodej“ předmětné nemovitosti.“ Krajský soud naopak uzavřel, že z dodatku ke smlouvě o dílo žádná taková vůle explicitně neplyne a „nenasvědčují ji ani jiné důkazy“, to však uvedl, aniž by se vypořádal s právě citovaným hodnocením okresního soudu a blíže rozvedl, proč tvrzená vůle smluvních stran *ani z jiných důkazů* neplyne. To vše za situace, kdy sám krajský soud uznal, že vůli stěžovatelky a původní objednatelky je vzhledem k personálnímu propojení možné považovat za jednotnou; třetí smluvní strana, která jediná by mohla výklad smluvních ujednání relevantně zpochybnit (obchodní společnost E.), přitom v řízení nevystupovala.

32. Krajský soud konstruuje hypotetický řetězec závazkových vztahů, který v obecné rovině není vyloučen. Jím naznačený přístup by nicméně vyžadoval, aby se stěžovatelka se svou pohledávkou obrátila na obchodní společnost E., která by se následně (kdyby pohledávku uplatněnou stěžovatelkou splnila a ocitla se tak v postavení poškozené) musela domáhat náhrady škody na škůdci, tedy první vedlejší účastníci. Z posouzení a odůvodnění krajského soudu přitom současně neplyne, proč by stěžovatelka měla být povinna vydat se naznačenou cestou a neměla by mít možnost zhojit se na škůdci přímo. Krajský soud ani nevysvětlil, proč musí smluvní odpovědnost zhotovitelky díla za nebezpečí škod nutně předcházet delikt ní odpovědnosti škůdce a proč si stěžovatelka jako jediný subjekt, který vzniklou újmu pocítuje jako vlastní, nemohla mezi povinnými subjekty vybrat.

33. Stěžovatelka v řízení před obecnými soudy konzistentně uváděla, jaký obsah smluvního ujednání byl mezi stranami zamýšlen. Zpočátku sice svůj škodní nárok odvozovala přímo od vlastnictví stavby, které jí podle jejího názoru v době požáru již svědčilo, tato argumentace jí však nemůže jít k tíži, neboť jako účastník řízení není povinna svůj nárok právně kvalifikovat. Povinností účastníka je tvrdit a prokazovat rozhodné skutečnosti, aplikace právních norem na skutkový stav takto zjištěný je již úlohou soudu. Okresní soud se jí zhostil z pohledu Ústavního soudu nejpresvědčivějším a nejlogičtější způsobem, odmítl-li vlastnické právo stěžovatelky, její aktivní legitimaci však přesto dovodil právě na základě zjištěné vůle smluvních stran, jíž podle jeho slov korespondovaly i další provedené důkazy.

34. Krajský soud následně, aniž by měl relevantní zpochybňující informace od dalších smluvních stran, dovodil, že jejich vůle musela být jiná. Z pohledu Ústavního soudu tak skutečně (na rozdíl od výkladu okresního soudu) nečinil přesvědčivým způsobem a Nejvyšší soud jeho pochybení nenapravit. V již zmiňovaném nálezu sp. zn. I. ÚS 2337/21 (bod 20) se mimo jiné uvádí, že směřuje-li vůle stran k jinému než smluvním textem zachycenému významu (který představuje toliko prvotní přiblížení se k úmyslu jednajících) a podaří-li se tuto vůli procesem hodnocení skutkových a právních otázek ozřejmit, má shodná vůle účastníků přednost před doslovným významem textu jimi formulované smlouvy. Ústavní soud si je vědom, že další smluvní partneři stěžovatelky, obchodní společnosti A. a E. nebyly účastníky předmětného řízení. Tím

méně však může být zpochybňován a odmítán výklad, který stěžovatelka jako jediná v řízení zastoupená smluvní strana prosazuje. K tomu, aby bylo tvrzené smluvní ujednání shledáno neplatným (či neexistujícím) pro nedostatek projevené vůle stran je třeba, aby je rozporovala některá ze smluvních stran (bod 22 nálezu ze dne 15. 2. 2021sp. zn. II. ÚS 3314/20). K relevantnímu zpochybnění tvrzeného ujednání nestačí jeho napadení třetí osobou [první vedlejší účastníci], která sleduje vlastní zájmy.

35. Ústavní soud nesdílí přesvědčení krajského soudu, že by na úvahu o důvodnosti žaloby mohla mít jakýkoli vliv ekonomická a personální propojenost stěžovatelky jako nové objednatelky a obchodní společnosti A., jako původní objednatelky díla. Krajský soud dovodil, že stěžovatelka není poškozenou, mimo jiné s odkazem na nesrozumitelnost vzniku jednotlivých propojených osob a neznalost důvodu k převodu dosavadních závazků. Není však zřejmé, jak by posouzení věci rozklíčování těchto vztahů pomohlo a co by na úsudku krajského soudu změnilo (považoval-li ostatně krajský soud uvedený aspekt za natolik podstatný pro posouzení věci, mohl stěžovatelku v tomto směru poučit). Jinými slovy Ústavnímu soudu není zřejmé, jak by se znalost důvodu k postoupení smlouvy o dílo mezi dvěma právními osobami (byť se v konečném důsledku sbíhají u jedné fyzické osoby doc. Ing. J. B.) mohla promítnout do posouzení, zda požárem srubu, za který je deliktně odpovědná první vedlejší účastnice [minimálně podle posouzení okresního soudu, další soudy se již touto otázkou nezabývaly], vznikla škoda právě stěžovatelce, která prokazatelně do stavby před požárem investovala a která jediná se jí domáhá. Naopak, má-li personální propojenost zmíněných subjektů pro posouzení předmětu řízení nějakou roli, pak jediné stěžovatelce příznivou, neboť z jednoty vůle její a obchodní společnosti A. (kterou uznal i krajský soud), lze dovodit, že stěžovatelkou tvrzený obsah projevu vůle (byť třeba z pohledu vnějšího pozorovatele formulačně neurčitého, současně však neodporujícího zákonu, dobrým mravům atp.) bude mezi smluvními stranami nespornou skutečností, tedy skutečností, kterou mimosmluvní subjekt není s to zpochybnit.

36. Zřejmé je, že vlastníkem stavby stěžovatelka v době požáru nebyla, neboť pro převod vlastnického práva k nemovité věci, kterou již rozestavěný srub podle zjištění obecných soudů před postoupením smlouvy samostatně byl, zákon tehdy (jako i dnes) předepisoval zvláštní formu (zejména zápis do katastru nemovitostí), která dodržena nebyla. Z navazujících úvah krajského soudu, kterým Nejvyšší soud přisvědčil, resp. nepovažoval je za nijak extrémní, však z pohledu Ústavního soudu není zřejmé, proč by z tehdy *inominátní* smlouvy (terminologií dnešního občanského zákoníku analogicky smlouvy o postoupení smlouvy o dílo ve smyslu § 1895 a násl. občanského zákoníku) nemohla plynout povinnost původní objednatelky převést stěžovatelce jako nové objednatelce kromě všech práv a povinností ze smlouvy o dílo plynoucích také (z postupované smlouvy o dílo) již nabyté vlastnické právo, které (jako jediné) nebylo dodatkem převedeno jen proto, že k tomu právní úprava vyžaduje zvláštní formální kroky. Liknavost smluvních stran v tomto směru lze sice označit za neopatrnost (mezi uzavřením dodatku ke smlouvě o dílo a škodní událostí uplynulo deset měsíců), není však důvod, aby se stala překážkou odškodnění vzniklé újmy. Je navíc ničím nepodložená a v zásadě nepotřebná úvaha krajského soudu o „hodnotě“ práva na převod vlastnictví, jehož existenci z dodatku ke smlouvě o dílo dovodil okresní soud, „*i kdyby stěžovatelce svědčilo*“. Z pohledu Ústavního soudu není třeba právo na budoucí převod vlastnického práva (minimálně v daném případě) jakkoli ohodnocovat, jeho existence je otázka rozhodná pro posouzení žaloby *co do důvodu*, následná úvaha *co do výše* vzniklé škody

se pak již opírá o prokázanou výši zmařených investic, jak s ní ostatně pracoval okresní soud.

37. Poměrně nelogickým výsledkem napadeného výkladu obecných soudů, které navrhují několik variant, kdo koho mohl a měl žalovat tak, aby byly majetkové vztahy způsobené požárem narovnány, a vysvětlují stěžovatelce, že uzavřenou smlouvu nemyslela tak, jak tvrdí, že myslela, přestože podle všeho ona i její právní předchůdkyně díky své personální propojenosti disponují jednotnou vůlí (viz výše body 31 a 35), to vše aniž by logicky a přesvědčivě vložily, proč právě stěžovatelkou zvolená cesta nemohla být vedle jimi navrhovaných variant stejně účinná, je zaprvé vyvázání odpovědného subjektu [první vedlejší účastnice] z jeho povinnosti škodu nahradit a zadruhé neposkytnutí ochrany vlastnickému právu stěžovatelky, která jediná se subjektivně (a vcelku prokazatelně) cítí být poškozena. Ústavní soud dospěl s ohledem na uvedené shrnutí k závěru, že v projednávané věci se krajský soud dopustil nepřipustného dotváření práva, neboť nebylo pro výklad smluvního ujednání a z něj plynoucího posouzení věci nezbytné (viz druhá z podmínek předestřených v bodě 28 nálezu).

VI. Závěr

38. Ústavní soud na základě výše uvedených důvodů po projednání věci mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu, neboť jimi byla porušena ústavní práva stěžovatelky podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 11 odst. 1 Listiny a princip autonomie vůle vyjádřený v čl. 2 odst. 3 Listiny a čl. 2 odst. 4 v návaznosti na čl. 1 odst. 1 Ústavy. Za této situace nebylo nezbytné výslovně reagovat na další námitky stěžovatelky (procesní vady řízení – viz bod 13 nálezu), neboť právě interpretace dodatku ke smlouvě o dílo je pro věc klíčová, z čehož ostatně vycházela i samotná stěžovatelka.

39. Na krajském soudu nyní bude, aby nelpěl na doslovném textu zkoumaného smluvního ujednání, respektoval projevenou a v řízení relevantně nezpochybněnou vůli smluvních stran a znovu přezkoumal odvolání první vedlejší účastnice proti rozsudku okresního soudu ve světle závěrů tohoto nálezu. Pakliže se od posouzení okresního soudu bude chtít znovu odchyliť, zdůvodní logicky a přesvědčivě, proč má stěžovatelce jí zvolená cesta, jak se náhrady své škody domoci, zůstat definitivně zapovězena.

Poučení: Proti nálezu Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 29. listopadu 2022

Pavel Šámal
předseda senátu